

Antonius van Beieren bastaard van Schagen

In een aantal vaak zeer onvolledige genealogieën van het geslacht van Beieren van Schagen komt een zekere Antonius voor als zoon van Willem van Beieren van Schagen bastaard van Holland. Indien hij wordt vermeld, dan staat er vaak bij dat hij kanunnik werd in Utrecht. Hij werd voorgedragen door de Paus voor het kanunnikschap bij het kapittel van de Sint Pieterskerk in Utrecht, of het kapittel van de Sint Marie. Zijn vermelding en zijn vermelding als kanunnik aan de Sint Pieter is gebaseerd op een charter dat te vinden is in het Nationaal Archief, waarin inderdaad een en ander vermeld staat. Dat charter is een brief van Paus Nikolaas V (Paus sinds april 1447) aan de kanunniken van de kapittels van de kerken St. Marie en St. Pieter in Utrecht. Het is een lijk verhaal in het Latijn gesteld. Het is interessant te lezen wat de Paus te melden heeft.

Latinist Ben Leek uit Hoorn is zo vriendelijk geweest deze brief te vertalen, terwijl de in Utrecht aan de universiteit aldaar als docent-onderzoeker bij de afdeling Middeleeuwen van het Instituut Geschiedenis werkzame Bram van den Hoven van Genderen op vragen die ik had, is ingegaan met vele behartenswaardige opmerkingen. Van den Hoven van Genderen heeft een prachtig boek geschreven over de kanunniken van een ander kapittel in Utrecht, namelijk Oud Munster. Zijn zeer gedocumenteerde en vlot geschreven proefschrift heet De heren van de Kerk.

Antonius is zonder twijfel een zoon van Willem van Beieren van Schagen, zoals de Paus in het begin van zijn brief vermeld: *“Omdat wij dus graag aan onze geliefde zoon Antonius van Schagen, studierend aan de school van het bisdom Utrecht, die, zoals wij vernomen hebben, een zoon is van onze geliefde zoon Wilhelmus van Schagen, eertijds een natuurlijke zoon van Albert, hertog van Beieren en graaf van Holland ...”* De Paus laat vermelden dat Willem een bastaardzoon (een natuurlijke) zoon is van Albert, hertog van Beieren en graaf van Holland. Hij vervolgt zijn brief met de mededeling dat ook Antonius een bastaard is ('defectus' heet dat in het Latijn, zoals ook Erasmus 'defectus' was, een bastaard dus). Antonius is echter ook 'solutus'. Van den Hoven van Genderen maakt duidelijk dat dat betekent dat Antonius een kind is dat verwekt is buiten het huwelijk. Dat wil zeggen dat beide ouders niet getrouwd waren, niet alleen niet met elkaar maar ook niet met een ander.

Het verhaal gaat verder over Antonius en zijn verlangen kanunnik te worden, of zoals de Paus het formuleert: *‘verlangt in de krijgsdienst van de geestelijke stand ingeschreven te worden’*, maar bovendien *‘bij ons veelvuldig is aanbevolen op grond van de hierboven vermelde verdiensten.’*

Uit de deze bewoordingen kan niet worden opgemaakt uit welke relatie Antonius is geboren. Er zijn een paar, speculatieve, mogelijkheden.

De eerste is dat Willem van Beieren voor zijn trouwen, nog ongetrouwd zijnde, een 'ontmoeting' heeft met een nimmer bekend geworden vrouw, uit welke ontmoeting Antonius voortgekomen is. De tweede mogelijkheid is dat Willem van Beieren van Schagen zijn toekomstige vrouw Johanna van Hodenpijl al kent en haar 'bekent' – om het in Bijbelse termen te gieten – en Antonius wordt geboren voordat zij trouwen. De huwelijksvoorwaarden worden door Willem van Beieren en zijn (toekomstige) schoonmoeder, Elisabeth van Haamstede, opgemaakt op 19 april 1430. Alle kinderen uit dat huwelijk geboren zijn wettige kinderen. Daarnaast heeft Willem van Beieren van Schagen nog een bastaarddochter, Belye. Van haar weten we niet hoe oud zij is, kortom, wanneer zij verwekt is, noch bij wie.

Over de leeftijd van Antonius is wel iets te zeggen, op grond van de brief van de Paus. Antonius heeft de school van het bisdom Utrecht – waar die school staat wordt niet vermeld – doorlopen en kennelijk 'met goed gevolg', de tekst suggereert dat hij nog op die school zit, maar hij zal daarmee bijna klaar zijn. Daardoor is hij nu toe aan het begin van een loopbaan, en dat zou dan deze van kanunnik moet worden. De conclusie hieruit moet wel zijn dat hij nog geen twintig is, en niet veel ouder dan een jaar of achttien, zo ongeveer de minimumleeftijd waarop je kanunnik kunt worden. De brief van de Paus is gedateerd 14 juni 1447. Een en ander leidt ertoe te veronderstellen dat

Antonius is geboren in 1428 of 1429, dat wil zeggen vlak voor de voltrekking van het huwelijk tussen Willem van Beieren en Johanna van Hodenpijl, als de datum waarop de huwelijkse voorwaarden zijn gemaakt, tenminste min of meer samenvalt met de datum waarop het huwelijk is gesloten. Nog een andere conclusie is dat Antonius een ongewenste zoon is, een ongewenst kind, waarvoor wel gezorgd moet worden, zo goed als er voor elke bastaard moest worden gezorgd en ook werd gezorgd. Willem zelf is daarvan het sprekende voorbeeld, evenals zijn zes bastaardbroers en –zussen. Ook voor hen heeft vader hertog Albrecht van Beieren zeer goed gezorgd.

Uit de brief van de Paus kan nog iets worden opgemaakt. Onder normale omstandigheden zou een jongen als Antonius, bastaard en ongewenst, beslist niet in aanmerking komen voor een positie als die van kanunnik. Dat was ondenkbaar. Je moest een wettig kind zijn en van goeden onbesproken huize komen. Waarom komt dan Antonius in de ogen van deze Paus wel in aanmerking voor die positie?

Het zou kunnen zijn dat een aantal ‘factoren’ hieraan heeft bijgedragen.

Paus Nicolaas V (afb.1)

De Paus is nog maar net – sedert 18 maart 1447 – geroepen om de Heilige Stoel te bezetten. En hij heeft plannen getuige alles wat er over hem bekend is. Hij wil veranderingen doorvoeren, hij heet ook de eerste renaissancepaus te zijn. Zijn hier afgebeelde portret is geschilderd door Rubens.

Filips de Goede (afb.2)

Filips de Goede is al lange tijd hertog van Boergondië en een machtig man geworden in de ‘kleine’ wereld van het middeleeuwse Europa. Nicolaas V zal zeker weet hebben gehad van het altijd aanwezige verlangen van Filips om een kruistocht te ondernemen. In 1454 had het banket van de

fazant plaats. Tijdens dat banket zwoer hij en zwoeren de aanwezig edelen dat zij de val van Constantinopel zouden wreken. Zij 'namen het kruis aan', zoals dat heet. Filips kwam niet toe aan dat plan, omdat hij voor het zover was ziek werd en kinds. Maar toch ...

Willem van Beieren van Schagen bastaard van Holland (afb.3)

Willem van Beieren, de bastaard van Holland, was een oom van Filips de Goede. De moeder van Filips de Goede, Margaretha van Beieren, was een wettige zuster van Willem van Beieren, de bastaard van Holland.

Willem van Beieren heeft voor zijn komst naar Schagen vele taken verricht voor de graaf, eerst zijn vader, vervolgens zijn wettige broer, graaf Willem VI. Daarna voor graaf Jan zonder genade en voor zijn nicht, de dochter van Willem VI, Jacoba van Beieren, en tenslotte voor zijn neef Filips de Goede, nadat die definitief de macht had veroverd. Willem was kennelijk een soepel mens, of een handig, hulpvaardig en diplomatiek. Hij was getuige wat hij verder deed, ook een gelovig rooms-katholiek. Hij vertrekt op zeker moment als kruisvaarder naar Jeruzalem. Filips de Goede vaardigt een charter uit met als inhoud: *'Philips, hertog van Bourgoengen, verzoekt zijn raad Willem bastaard van Holland, heer te Schagen, onderweg naar het Heilige land overal vriendelijk en gastvrij op te nemen en te ontvangen. Gegeven in onze stad van Brugge de zesde dag van september in het jaar van onze Heer duizend vierhonderd zevenenveertig (06-09-1447).'*

Opvallend hieraan is dat dit charter is verschenen twee maanden na de brief van de Paus betreffende Antonius. Het is verleidelijk om een verband te leggen tussen beide geschriften en hun inhoud. Alsof Willem van Beieren gezegd zou hebben tegen zijn heer en neef, Filips de Goede, als ik nu naar het Heilige Land ga, op kruistocht, wil jij dan contact opnemen met de Paus en een goed woordje doen voor die zoon van me. De verstandhouding tussen Filips de Goede en de Heilige Stoel was waarschijnlijk een goede, al was het alleen maar omdat Filips de Goede een machtige vorst was. Bovendien schijnt hij heel lang bezeten te zijn geweest van de gedachte zelf een kruistocht te maken. Mogelijk dat Willem in dat opzicht een soort van plaatsvervanger is geweest.

Het is uiteraard allerm minst gezegd, dat het zo gegaan is, maar onmogelijk is het niet. Dit gebeurt zeven jaar voor het al genoemde beroemde banket van de fazant. Daaruit zou kunnen blijken dat het bovenstaande geen fabel is, maar dat Filips de Goede inderdaad de gedachte heeft gekoesterd naar het Heilige Land te gaan.

De mare bestaat dat Willem van Beieren, heer van Schagen, zelfs tweemaal naar Jeruzalem is geweest. Die mare is in de wereld geholpen door Van Gouthoven in zijn Kroniek. Hij schrijft (blz. 431): *'Dese Heere Willem was eens geweest tot S. Catrijnen in Alexandrien ende tweemaal ten heyligen lande tot Jeruzalem daer hy ridder geslagen worde'*. Bewijsplaatsen hiervoor draagt Van Gouthoven niet aan, maar wat hij zegt is wel overgenomen door anderen. Onder andere in de Batavia Illustrata van Simon Leeuwen (1685), blz. 1077 (*'was tweemaal te Jerusalem geweest'*)

Zou het kunnen zijn dat Willem van Beieren voor zijn onwettige en ongewenste zoon aan het werk is geweest en heeft getracht langs deze weg twee of mogelijk drie doelen te bereiken?

Wettiging van zijn zoon Antonius, hem een goede maatschappelijke positie bezorgen, en het schoon wassen of houden van zijn eigen blazoën, als gewettigde bastaard van hertog Aelbrecht van Beieren.

Of er van deze plannen - zo ze al enige realiteit hebben - iets terecht is gekomen zal onopgehelderd blijven. Van Antonius ontbreekt na deze brief van de Paus elk spoor. Hij is niet te vinden in Utrecht in enig kapittel, noch elders. In geen enkel geschrift wordt nog naar hem verwezen, ook niet in de 16^e en 17^e-eeuwse geschiedwerken. Het meest aannemelijke lijkt dat hij kort na deze brief van de Paus is overleden en begraven op een plek die wel aan de familie bekend zal zijn geweest, maar die verder geheim is gebleven in of liever voor de annalen.

Karel Numan